

gasilske dejavnosti v Prekmurju, kamor umesti tudi začetke gasilske dejavnosti v Černelavcih. Ti dejansko segajo nekako v zadnja desetletja 19. stoletja. Ob tem velja opozoriti, da se je pravna ureditev in s tem tudi organizacija gasilske dejavnosti v ogrskem delu nekoliko razlikovala od one v avstrijskem delu nekdanje Avstro-Ogrske monarhije. Prav zaradi tega je vsak novo odkrit in zapisan podatek s tega področja zelo dragocen, ne samo za lokalno zgodovino gasilske dejavnosti, ampak tudi za nacionalno gasilsko organizacijo.

Pomembno prelomnico v razvoju in širitvi gasilske organizacije predstavlja 1. svetovna vojna. Moriji svetovnih razsežnosti so v Prekmurju sledili dogodki, ki so neposredno vplivali tudi na nadaljnjo zgodovino gasilske dejavnosti v Černelavcih. To so organizirali kot prostovoljno društvo in jo vpeli v širše strukture takratne gasilske organizacije. Sredi stoletja je dokaj ugoden razvoj gasilske organizacije omejila druga svetovna vojna. Iz ohranjenih dokumentov je mogoče razbrati, da se je v štirih letih madžarske oblasti očitno ohranila prvotna jugoslovska gasilska organizacija, ki je delovala kot vzporedna novi madžarski organizaciji. V povojnem času je ta kontinuiteta predstavljala dobro osnovo nadaljnjemu splošnemu razvoju lokalne gasilske ideje vse do današnjih dni.

Na predstavljenih prelomnih zgodovinskih mejnikih avtor oblikuje posamezna poglavja in vsebinsko zaokrožene celote in skozi to analitično opiše društvena in tudi zelo konkretna zgodovinska dejstva. Pri tem mnoge dogodke in aktivnosti iz Černelavcev prestavi v širši historični in zemljepisni kontekst in s tem tudi v relacije do organizacijsko višjih celot. Na ta način mu uspeva dobro ovrednotiti historične pozicije černelavskih gasilcev do vsakokratne širše gasilske skupnosti in splošnih gospodarskih, političnih in drugih zgodovinskih dejstev.

Avtorju je z veliko občutka uspelo predstaviti tudi različne preobrazbe černelavske gasilske organizacije skozi čas. Njihove začetke opazimo v manjši meri že v obdobju med obema vojnama in v času med drugo svetovno vojno. Te so bile motivirane in izvedene predvsem v politično-organizacijskem smislu. Do večjih sprememb pa v černelavski organizaciji pride v obdobju po drugi svetovni vojni. V tem času se podobno kot tudi druge tovrstne organizacije prestrukturirajo izpod popolnoma moške domene v splošno organizacijo, ki uspešno vključuje tudi ženske in mladino ter veterane. Drugi razvojni preskok pa je organizacija doživela konec 20. in v začetku 21. stoletja. Černelavska gasilska organizacija je bila namreč dolgo časa bolj ali manj omejena in je delovala na ožjem lokalnem območju. V tem času pa se uveljavi na mednarodni ravni, npr. v okviru programa Phare. Vse te preobrazbe pa so imele še svojo razvojno komponento na področju pridobivanja gasilskih strokovnih znanj, gasilske infrastrukture, gasilske tehnike itd.

Publikacijo zaključujejo zanimive in vsestransko uporabne priloge. Med njimi najdemo tako upodobitve predsednikov, poveljnikov, tajnikov in orodjarjev društva, pregled gasilskih častnikov v društvu ter članov društva od leta 1925 dalje. Temu sledijo še druge priloge kot npr. utrinki s tekmovanj in drugih dejavnosti, upodobitve zbirke koledarjev ter oznake gasilskih činov za obravnavano obdobje. Publikacijo zaokroži dokaj obsežen povzetek v slovenskem, nemškem, angleškem in madžarskem jeziku. Ta je nadgrajen s seznamom pomembnih letnic za zgodovino gasilskega društva Černelavci, vključno z zanimivim izborom upodobitev njegove tehnične in infrastrukturne opreme skozi čas. Čisto na koncu publikacije je objavljen pregled virov literature ter predstavitev avtorja.

Če skušamo povzeti celoto in iz tega oblikovati osnovne historično-praktične izkušnje, potem lahko te zaokrožimo v dvoje sporočil. Prvo se nanaša na spoznanje, da brez ustrezno ohranjene dostopne dokumentacije ni mogoče razumeti preteklosti in dojeti zgodovinskega razvoja na mikro nivoju – v našem primeru preteklosti černelavske gasilske organizacije. Na podlagi te publikacije lahko z veseljem ugotovljamo, da so černelavski gasilci dolgoročno znali ceniti svojo dokumentacijo in so jo dobro ohranili. Drugo sporočilo, ki ga najdemo v tej publikaciji, je, da le celovit ali holističen pristop k obravnavanju zgodovinskih problemov daje objektivna zgodovinska spoznanja. To je očitno avtorju obravnavane publikacije tudi v največji meri uspelo.

Na podlagi predstavljenega lahko sklenemo z mislijo, da gasilska organizacija v Černelavcih s to publikacijo prispeva k razvoju pozitivne samopodobe lokalne skupnosti in s tem uresničuje svojo proaktivno vlogo ne samo na strokovnem gasilskem področju, ampak tudi na področju varovanja in ohranjanja lokalnega spomina prebivalcev Černelavcev, hkrati pa ga posreduje in predstavlja najširši strokovni in laični javnosti.

Miroslav Novak

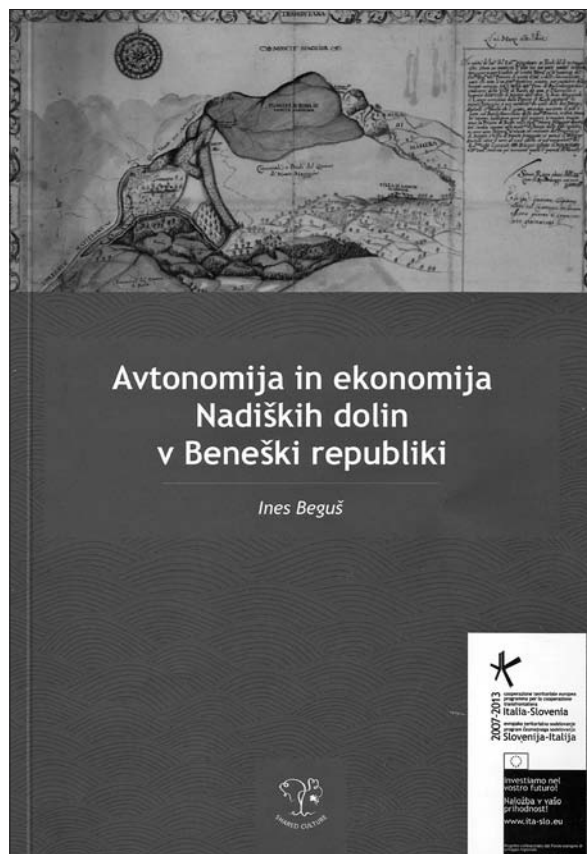

Ines Beguš: Avtonomija in ekonomija Nadiških dolin v Beneški republiki. Koper: Založba Univerze na Primorskem, Znanstveno-raziskovalnega središča in Univerzitetne založbe Annales, 2015, 213 strani.

Izvirna znanstvena monografija *Avtonomija in ekonomija Nadiških dolin v Beneški republiki* Ines Beguš je nastala na podlagi doktorske disertacije, ki jo je avtorica kot mlada raziskovalka zagovarjala leta 2013

na Fakulteti za humanistične študije v Kopru. Po končanem doktorskem študiju se je vključila v projekt SHARED CULTURE s ciljem preučevanja in predstavitve čezmejne slovensko-beneške zgodovine in dediščine. Projekt je avtorici omogočil še dodatno raziskovalno delo in dopolnitev disertacije ter izdajo v knjižni obliki.

Nadiške doline predstavljajo obmejno območje Landarske in Merske doline, ki sta danes del Beneške Slovenije v Republiki Italiji. V obravnavanem obdobju novega veka sta bili del čedajske gastaldije pod beneško republiko, ki ju je poseljevalo slovensko govoreče prebivalstvo. Zaradi razvitega sistema samouprave je bilo to območje v preteklosti s tega vidika predmet številnih raziskav in objav. Raziskovalci pa so se manj posvečali gospodarskemu sistemu, ki ga sodobni raziskovalci uvrščajo v t. i. alpsko ekonomijo. Na osnovi postavljenega raziskovalnega vprašanja, ali je obstajala povezava med avtonomijo in ekonomijo Nadiških dolin, je avtorica raziskavo razdelila na tri problemske sklope, ki predstavljajo tudi tri vsebinske dele. V prvem je analizirala specifično samoupravne ureditve, ki se je izražala na upravnem in sodnem področju ter s podeljenimi privilegiji. Za prvi sklop, kot že omenjeno, že obstaja bogata literatura, vendar je avtorica na podlagi še neobdelanega arhivskega gradiva fondov Archivio notarile antico in Giurisdizionali feudali postregla z novimi dognanji. Na podlagi obstoječe literature ter predvsem arhivskega gradiva arhivov v Benetkah in Vidmu je dosedanja spoznanja namreč pomembno nadgradila in dopolnila. Za upravno avtonomijo je bila značilna tristopenjska ureditev z vaško skupnostjo na čelu z županom na prvi stopnji. Nekajkrat letno so se vaške skupnosti v vsaki dolini zbrale na velikih zborih, ki so jih vodili veliki župani. Tretjo stopnjo je predstavljal zbor vseh županov in obeh velikih županov na skupnem združenem zboru obeh dolin, kjer so razpravljali o odnosu do države in njenih struktur. Še kompleksnejša je bila sodna ureditev vasi pod čedajsko gastaldijo, ki so jo na prvi stopnji sestavljali vaški sodni zbori za manjše civilne zadeve. Izjemi sta predstavljali skupnost Dreka in »lastra« v Tarčetu, ki predstavljata še odprto raziskovalno vprašanje, saj sta nekakšna nadsistema vaških zborov. Lastra v Tarčetu je imela pristojnosti nad nekaterimi vasmi Landarske doline, ni pa še točno ugotovljeno, zakaj jih je imela in katere so bile te vasi. Višjo sodno instanco sta predstavljali banki v Landarju in Mersi. Sodišči sta imeli pristojnosti v civilnih zadevah in sta skupaj odločali celo o najhujših kazenskih zadevah. Prebivalstvo je svoje privilegije dobilo in ohranjalo ne samo zaradi nerodovitnosti hribovitega območja, temveč in zlasti zaradi strateškega obmejne lege, ki je bila izhodiščni pogajalski položaj pri ohranjanju sistema celotne avtonomije. Med privilegije so med drugim spadale razne davčne oprostitve, kot so oprostitve od plačevanja daca na meso in mitnine za živino v Čedadu, davka na mletje

žita, prispevkov za vojno, dacev na uvoženo vino, celo vojaške službe...

Drugi raziskovalni sklop, v katerem je prikazan ekonomski sistem Nadiških dolin, je za avtorico pomenil poseben izziv, saj je bila tema do sedaj še neraziskana in v zgodovini pisju le bežno omenjena. Na ekonomski sistem je vplivalo dejstvo, da doline ležijo v hribovitem, slabo rodovitnem in težje dostopnem območju z neugodnimi vremenskimi pogoji. Na osnovi gradiva ženskega samostana Santa Maria in Valle, ki je imel v nekaterih vaseh tudi fevdalne in sodne pristojnosti, je prikazana ekonomija dolin, vrste produkcijskih razmerij ter višina in oblike dajatev. Prikaz samih oblik kmetijstva ter neagrarnih dejavnosti pa je avtorica črpala iz franciscejskega katastra, ki je sicer nastal v 19. stoletju, česar se je avtorica dobro zavedala in ji je služil zgolj za rekonstrukcijo. Zemljo so v nižjih predelih obdelovali z živino in plugom, v višjih legah pa je prevladovalo kopaštvo, kar je zahtevalo veliko napora. Tako so imeli kmetje vzpostavljen sistem medsebojne pomoči. Glavni kmetijski pridelki so bili predvsem žito (koruza in pšenica), kasneje tudi krompir, stročnice, kostanj, maslo, les, konoplja, zelenjava, jabolka, grozdje in seno. Zlasti pašna, planšarska in v zimskem času hlevska živinoreja je pomenila enega od stebrov agrarnega vira prihodka. Les iz gozdov Nadiških dolin je bil sicer označen kot slabe kakovosti, tako zaradi nizko rastočih dreves kot strmege te-

rena ter za transport slabe infrastrukture. Pomen so mu dvigala kostonjeva drevesa, ki so jih izrabili tudi za hrano in so hkrati pomenila tudi vir dohodka. Na trgu v Čedadu so prav tako prodajali dračje. Produktijska razmerja v kmetijstvu so temeljila predvsem na dolgoročnem dednem zakupu, kratkoročnih zakupih s fiksnimi dajatvami, od 18. stoletja dalje pa tudi na kupoprodajnih pogodbah, ki so bile v bistvu oblika kreditiranja. Za območje je bila torej značilna agrarna obmejna ekonomija: dohodek od obdelovalnih in gozdnih zemljišč ter živinoreje ni zadoščal za preživetje prebivalcev, zato so se nanj navezovale tudi neagrarne panoge kot so bile obrti, oblike založništva, prekupčevanja in tihotapstva.

Avtorica ugotavlja, da je *večina privilegijev, ki jih je skupnostim priznavala Beneška republika, sovpadala z njihovimi gospodarskimi dejavnostmi ter socialnimi in ekonomskimi interesi*. Teme razprav vaških zborov so se namreč navezovale na upravljanje srenjske zemlje, najmanjše skupnih posojil, upravljanje cerkvenega premoženja. Veliki zbori so se dogovarjali o zaščiti pravic v odnosu do države, odlogu plačil v primeru slabih letin itd. Sodni zbori so odločali v sporih glede lastništva, izplačila dot, zapuščin... Prebivalci so privilegije dobili zaradi sodelovanja v črnidiski vojski, ki je varovala mejo s habsburško državo, in samega pomena, ki ga je imelo obmejno območje. Slednje se v tej luči prav zaradi svojega strateškega pomena kaže kot polje »igre« kmečkega prebivalstva, ki ni bilo negibna pasivna masa, temveč je svoj položaj aktivno izkoriščalo kot pogajalsko izhodišče za ohranjanje privilegijev, za vključevanje v legalno in nelegalno trgovino ter promet prek deželnih oziroma državnih meja. Sezonske migracije, trgovina in dopolnjevanje z neagrarnimi viri dohodka kažejo, da je bila kmečka ekonomija Nadiških dolin v novem veku vse prej kot samooskrbna.

Posebno dragocenost publikacije predstavlja tudi 13 zemljevidov in skic območja, ki so dragocen vir za raziskovalce obmejnega teritorija. Delo po mnenju Aleksandra Panjeka *predstavlja izhodiščno točko prihodnjih raziskav za nekaj korakov naprej, poleg tega pa nudi spoznanja, ki omogočajo bistveno bolj utemeljeno primerjavo z drugimi stvarnostmi tako v slovenskih kot v italijanskih deželah*. Ines Beguš je za disertacijo leta 2014 prejela nagrado Urada Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu za diplomsko, magistrsko in doktorska dela ter nagrado natečaja SLORI – Slovenskega raziskovalnega inštituta za izbor diplomskih, magistrskih in doktorskih nalog.

Tanja Gomiršek

Karin Almasy: Wie aus Marburgern 'Slowenen' und 'Deutsche' wurden. Ein Beispiel zur beginnenden nationalen Differenzierung in Zentraleuropa zwischen 1848 und 1861. Graz: Pavelshaus, 2014, 234 strani (Wissenschaftliche Schriftenreihe des Pavelhauses, Band 16).

V zadnji številki *Zgodovinskega časopisa* (št. 3–4, str. 494–497) je objavljena recenzija o navedenem delu Karin Almasy, ki jo je napisal Marjan Kordaš, vendar se mi zdi, da premalo pove o delu samem, ki je odlična znanstvena razprava in zasluži pozornost tako strokovne kot laične javnosti, zato naj monografiji namenim še nekaj besed.

Konec leta 2014 je v založbi graške Pavlove hiše izšla obsežna monografija izpod peresa prevajalke in zgodovinarke mlajše generacije, ki se v svojih razpravah ukvarja z nemško-slovenskimi odnosi, predvsem v 19. stoletju. Avtoričino poglobljeno poznavanje zgodovinske tematike ji pride še kako prav tudi pri prevajanju historičnih, etnoloških in drugih humanističnih besedil. Naj spomnim le na njene prevode znanstvenih in strokovnih prispevkov slovenskih raziskovalcev v nemščino ali pa na prevod odmevne monografije Božidarja Jezernika *Goli otok – Titov gulag* (nem. *Titos Gulag auf der Insel Goli otok*; Celovec: Mohorjeva, 2014), s katerim je prevajalka

